

6. Вызначце рН раствора КОН с малярнай канцэнтрацыяй $0,001$ моль/дм³.
7. Зыходзячы са значэння здабытку $c(\text{H}^+) \cdot c(\text{OH}^-) = 10^{-14}$ (моль/дм³)² пры 25 °С, знайдзіце значэнне малярнай канцэнтрацыі $c(\text{OH}^-)$ пры рН $2, 5, 8, 12$ і 14 . Як прыгатаваць раствору з рН $= 2$ і рН $= 14$?
8. Чаму роўная малярная канцэнтрацыя (моль/дм³) іонаў вадароду ў раствору з рН $= 4$?
9. Якое асяроддзе будзе ў раствору, атрыманым пры змешванні роўных аб'ёмаў раствораў, што ўтрымліваюць 3 моль гідраксіду натрыю і 2 моль сернай кіслаты?
10. У раствору азотнай кіслаты лік малекул, якія не прадысацыіравалі, у $2,5$ раза большы за лік малекул, якія прадысацыіравалі. Пакажыце ступень дысацыяцыі α (у працэнтах) і рН раствору, калі зыходная канцэнтрацыя кіслаты ў ім была роўная $0,0035$ моль/дм³.

Лабараторны дослед 3. Вызначэнне кіслотнага або асноўнага характару раствору з дапамогай індыкатараў

Рэактывы: універсальны індыкатар, дыстыляваная вада, раствору HCl, H₂SO₄, Ca(OH)₂, NaOH.

Вызначце рН выдадзеных раствораў кіслот і шчолачаў, дыстыляванай вады. Для гэтага нанясіце шкляннімі палачкамі па кроплі кожнага раствору, якія выкарыстоўваюцца, на палоску ўніверсальнага індыкатара. Афарбоўку параўнайце са спецыяльнай шкалай рН.

Зрабіце вывад аб кіслотна-асноўным характары кожнага з раствораў.

§ 27. Хімічныя ўласцівасці кіслот, асноў, солей у святле тэорыі электралітычнай дысацыяцыі

Тэорыя электралітычнай дысацыяцыі дае адзіны падыход да разумення працэсаў, якія працякаюць у растворах з удзелам электралітаў — кіслот, асноў, солей. Гэты падыход заснаваны на тым факце, што пасля растварэння электралітаў у вадзе атрымліваецца раствор, які ўтрымлівае катыёны і аніёны. Менавіта яны прымаюць удзел у хімічных рэакцыях.

Хімічныя рэакцыі ў растворах электралітаў — гэта рэакцыі з удзелам іонаў, якія ўтвараюцца ў выніку дысацыяцыі электралітаў.

Рэакцыі паміж іонамі ў растворах без змянення ступеней акіслення атамаў называюць *рэакцыямі іоннага абмену*.

Умовы неабарачальнага працякання рэакцый іоннага абмену ў растворах электралітаў

Пры змешванні раствораў розных солей кальцыю з растворамі фтарыдаў розных металаў атрымліваецца адзін і той ж асадок — фтарыд кальцыю $\text{CaF}_2\downarrow$. Гэта адбываецца таму, што ва ўсіх выпадках іоны кальцыю Ca^{2+} , што знаходзяцца ў растворах, рэагуюць з іонамі фтору F^- з утварэннем цяжкарастваральнага рэчыва:

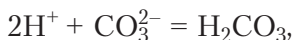

У сувязі з гэтым падумайце, чаму мінеральныя воды, багатыя на растваральныя солі кальцыю, амаль не ўтрымліваюць аніёнаў фтору.

Пры дзеянні салянай, сернай, азотнай кіслот на карбанаты кальцыю, натрыю і іншых металаў вылучаецца вуглякіслы газ:

Пры ўзаемадзеянні карбанат-іонаў CO_3^{2-} і іонаў вадароду H^+ утвараецца слабая кіслата H_2CO_3 :

якая раскладаецца на вуглякіслы газ і ваду. Рэакцыя працякае з інтэнсіўным вылучэннем CO_2 , нягледзячы на вельмі нізкую растваральнасць CaCO_3 . Ніякага ўзаемадзеяння не адбываецца, калі не вылучаецца газ, не выпадае асадок, не ўтвараецца маладысацыіраванае рэчыва. Напрыклад, калі змяшаць растворы сульфату натрыю Na_2SO_4 і нітрату калію KNO_3 , то ў атрыманым растворы будуць знаходзіцца катыёны Na^+ , K^+ , аніёны SO_4^{2-} і NO_3^- .

Прыведзеныя прыклады дазваляюць зрабіць вывад, што *рэакцыі іоннага абмену працякаюць неабарачальна ў выпадку ўтварэння газападобных рэчываў, асадкаў цяжкарастваральных рэчываў або маладысацыіраваных злучэнняў — слабых электралітаў*.

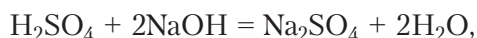
У адпаведнасці з прынцыпам Ле Шатэлье вылучэнне газу, утварэнне асадка выклікае выдаленне прадукту рэакцыі з рэакцыйнай сумесі раствора, што і забяспечвае поўнае працяканне рэакцыі.

Рэакцыі ў растворах апісваюць ураўненнямі ў трох формах: малекулярнай, поўнай іоннай і скарачонай іоннай. Ва ўсіх ураўненнях слабыя электраліты, газы і маларастваральныя рэчывы адлюстроўваюць малекулярнымі формуламі, напрыклад H_2O , H_2 , $\text{Fe}(\text{OH})_2$, незалежна ад іх будовы (малекулярнай або немалекулярнай).

Утварэнне белага асадка CaF_2 пры ўзаемадзеянні іонаў Ca^{2+} і F^-

Сутнасць працэсаў, якія працякаюць, найбольш выразна выяўляецца пры запісе ўраўненняў рэакцый электралітаў у іоннай форме. Для гэтага спачатку складаем ураўненне рэакцыі ў малекулярнай форме:

а потым — ураўненне ў поўнай іоннай форме, паказваючы моцныя электраліты ў выглядзе іонаў, якія ўтвараюць газападобныя і маладысацыіраваныя злучэнні, у дадзеным выпадку ваду, у выглядзе малекул:

а нерастваральныя злучэнні немалекулярнай будовы ў выглядзе формульных адзінак.

Для складання ўраўнення ў скарачанай іоннай форме выключаем з абедзвюх частак ураўнення іоны, якія *не ўдзельнічаюць у рэакцыі*:

Ураўненне рэакцыі ў скарачанай іоннай форме цалкам паказвае хімічную сутнасць таго ўзаемадзеяння, якое адбываецца.

Відавочна, што якую б шчолач і моцную кіслату мы ні ўзялі, узаемадзеянне паміж імі з утварэннем растваральнай солі будзе паказана такім жа ўраўненнем: $\text{H}^+ + \text{OH}^- = \text{H}_2\text{O}$. Ва ўсіх гэтых выпадках будзе працякаць адна і тая ж хімічная рэакцыя — *рэакцыя нейтралізацыі* з вылучэннем каля 57 кДж энергіі на адзін моль утворанай вады.

Ураўненні ў скарачанай іоннай форме не толькі адносяцца да адной *канкрэтнай рэакцыі* паміж пэўнымі рэчывамі, але і ахопліваюць *групу аналагічных рэакцый*. У гэтым іх асноўная каштоўнасць і абагульняючае значэнне.

Разгледзім хімічныя ўласцівасці кіслот, асноў і солей з пазіцыі тэорыі электралітычнай дысацыяцыі.

Агульныя хімічныя ўласцівасці кіслот

Кіслоты — *гэта электраліты, пры дысацыяцыі якіх у якасці катыёнаў утвараюцца толькі катыёны вадароду.*

Прысутнасць кіслот у растворах вызначаюць з дапамогай індикатараў. Так, у кіслым асяроддзі ($\text{pH} < 7$) лакмус і метыларанж маюць чырвоную афарбоўку (гл. мал. 59). Агульныя хімічныя ўласцівасці моцных кіслот абумоўлены рэакцыямі, у якія ўступаюць толькі катыёны вадароду H^+ . Да іх адносяць утварэнне солей пры ўзаемадзеянні з металамі, асноўнымі і амфатэрнымі аксідамі, асновамі і солямі (табл. 17).

Табліца 17. Хімічныя ўласцівасці кіслот у святле тэоры электралітычнай дысацыяцыі

Рэагент	Ураўненне рэакцыі ў малекулярнай і поўнай іоннай формах	Ураўненне рэакцыі у скарачанай іоннай форме
1. Індыкатар	Як правіла, ураўненне дысацыяцыі: $\text{HBr} \rightarrow \text{H}^+ + \text{Br}^-$	
2. Метал	$\text{Mg} + 2\text{HCl} = \text{MgCl}_2 + \text{H}_2\uparrow$ $\text{Mg}^0 + 2\text{H}^+ + 2\text{Cl}^- = \text{Mg}^{2+} + 2\text{Cl}^- + \text{H}_2\uparrow$	$\text{Mg}^0 + 2\text{H}^+ = \text{Mg}^{2+} + \text{H}_2\uparrow$
3. Акід а) асноўны	$\text{MgO} + 2\text{HNO}_3 = \text{Mg}(\text{NO}_3)_2 + \text{H}_2\text{O}$ $\text{MgO} + 2\text{H}^+ + 2\text{NO}_3^- = \text{Mg}^{2+} + 2\text{NO}_3^- + \text{H}_2\text{O}$	$\text{MgO} + 2\text{H}^+ = \text{Mg}^{2+} + \text{H}_2\text{O}$
б) амфатэрны	$\text{ZnO} + 2\text{HCl} = \text{ZnCl}_2 + \text{H}_2\text{O}$ $\text{ZnO} + 2\text{H}^+ + 2\text{Cl}^- = \text{Zn}^{2+} + 2\text{Cl}^- + \text{H}_2\text{O}$	$\text{ZnO} + 2\text{H}^+ = \text{Zn}^{2+} + \text{H}_2\text{O}$
4. Аснова а) шчолач	$\text{NaOH} + \text{HCl} = \text{NaCl} + \text{H}_2\text{O}$ $\text{Na}^+ + \text{OH}^- + \text{H}^+ + \text{Cl}^- = \text{Na}^+ + \text{Cl}^- + \text{H}_2\text{O}$	$\text{H}^+ + \text{OH}^- = \text{H}_2\text{O}$
б) нерастваральная аснова	$\text{H}_2\text{SO}_4 + \text{Fe}(\text{OH})_2 = \text{FeSO}_4 + 2\text{H}_2\text{O}$ $2\text{H}^+ + \text{SO}_4^{2-} + \text{Fe}(\text{OH})_2 = \text{Fe}^{2+} + \text{SO}_4^{2-} + 2\text{H}_2\text{O}$	$2\text{H}^+ + \text{Fe}(\text{OH})_2 = \text{Fe}^{2+} + 2\text{H}_2\text{O}$
5. Соль	$2\text{HNO}_3 + \text{Na}_2\text{CO}_3 = 2\text{NaNO}_3 + \text{H}_2\text{O} + \text{CO}_2\uparrow$ $2\text{H}^+ + 2\text{NO}_3^- + 2\text{Na}^+ + \text{CO}_3^{2-} =$ $= 2\text{Na}^+ + 2\text{NO}_3^- + \text{CO}_2\uparrow + \text{H}_2\text{O}$	$2\text{H}^+ + \text{CO}_3^{2-} = \text{CO}_2\uparrow + \text{H}_2\text{O}$

Такім чынам, катыён вадароду H^+ у растворах кіслот забяспечвае *працяканне асноўных рэакцый* гэтага класа злучэнняў. Вывад пацвярджаецца адсутнасцю аніёнаў кіслотных астаткаў у *скарачаных іонных ураўненнях усіх рэакцый іоннага абмену з удзелам іонаў вадароду*. Аніёны кіслотных астаткаў адказваюць толькі за *спецыфічныя ўласцівасці* канкрэтных кіслот: акісляльныя, аднаўленчыя, удзел у рэакцыях абмену з выпадзеннем нерастваральных солей гэтых аніёнаў і інш.

Агульныя хімічныя ўласцівасці асноў

Сярод асноў добра растваральныя толькі шчолачы. Прысутнасць шчолачаў у растворах вызначаюць з дапамогай індыкатараў, пры гэтым $\text{pH} > 7$.

Шчолачы — гэта электраліты, пры дысацыяцыі якіх у якасці аніёнаў утвараюцца толькі гідраксід-іоны. Іх агульныя рэакцыі прыведзены ў табліцы 18.

Табліца 18. Хімічныя ўласцівасці шчолачаў у святле тэорыі электралітычнай дысацыяцыі

Рэагент	Ураўненне рэакцыі ў малекулярнай форме	Ураўненне рэакцыі ў скарачонай іоннай форме
1. Індыкатар	Як правіла, ураўненне дысацыяцыі: $\text{NaOH} \rightarrow \text{Na}^+ + \text{OH}^-$	
2. Кіслата	$2\text{HCl} + \text{Ca}(\text{OH})_2 = \text{CaCl}_2 + 2\text{H}_2\text{O}$	$\text{H}^+ + \text{OH}^- = \text{H}_2\text{O}$
3. Соль а) соль нерас- тваральнай у вадзе асновы	$\text{Mg}(\text{NO}_3)_2 + 2\text{NaOH} = 2\text{NaNO}_3 + \text{Mg}(\text{OH})_2\downarrow$	$\text{Mg}^{2+} + 2\text{OH}^- = \text{Mg}(\text{OH})_2\downarrow$
б) соль амонію	$\text{NH}_4\text{Cl} + \text{KOH} = \text{KCl} + \text{NH}_3\uparrow + \text{H}_2\text{O}$	$\text{NH}_4^+ + \text{OH}^- = \text{NH}_3\uparrow + \text{H}_2\text{O}$
в) кіслая соль	$\text{NaHCO}_3 + \text{NaOH} = \text{Na}_2\text{CO}_3 + \text{H}_2\text{O}$	$\text{HCO}_3^- + \text{OH}^- = \text{CO}_3^{2-} + \text{H}_2\text{O}$
4. Акід а) кіслотны акід	$\text{CO}_2 + \text{KOH} = \text{KHCO}_3$ $\text{CO}_2 + 2\text{KOH} = \text{K}_2\text{CO}_3 + \text{H}_2\text{O}$	$\text{CO}_2 + \text{OH}^- = \text{HCO}_3^-$ $\text{CO}_2 + 2\text{OH}^- = \text{CO}_3^{2-} + \text{H}_2\text{O}$
б) амфатэрны акід	$\text{ZnO} + 2\text{NaOH} + \text{H}_2\text{O} = \text{Na}_2[\text{Zn}(\text{OH})_4]$	$\text{ZnO} + 2\text{OH}^- + \text{H}_2\text{O} = [\text{Zn}(\text{OH})_4]^{2-}$
5. Амфатэрны гідракід	$\text{Zn}(\text{OH})_2 + 2\text{NaOH} = \text{Na}_2[\text{Zn}(\text{OH})_4]$	$\text{Zn}(\text{OH})_2 + 2\text{OH}^- = [\text{Zn}(\text{OH})_4]^{2-}$

Такім чынам, аніёны OH^- у растворах шчолачаў забяспечваюць *працяканне асноўных рэакцый* гэтага класа злучэнняў. Гэты вывад пацвярджаецца адсутнасцю катыёнаў металаў у *скарачаных іонных ураўненнях усіх рэакцый іоннага абмену з удзелам шчолачаў*. Катыёны металаў адказваюць толькі за *спецыфічныя ўласцівасці* канкрэтных шчолачаў: растваральнасць, удзел у рэакцыях абмену з выпадзеннем нерастваральных солей гэтых катыёнаў і інш.

Агульныя хімічныя ўласцівасці солей

Хімічныя ўласцівасці і рэакцыі солей у растворах абумоўлены галоўным чынам рэакцыямі іх іонаў. У выніку ўзаемадзеяння солей слабых кіслот з моцнымі кіслатамі ўтвараюцца слабыя кіслоты — працякае рэакцыя іоннага абмену, пры якой адбываецца выпячненне кіслаты з яе солі больш моцнай кіслатой.

Рэакцыі солей са шчолачамі прыводзяць да асаджэння нерастваральных у вадзе асноў, вылучэння аміяку з солей амонію і ўтварэння сярэдніх солей з кіслых солей.

У водных растворах солі ўступаюць у рэакцыю *іоннага абмену* з іншымі солямі, а таксама ў рэакцыі замяшчэння з больш актыўнымі металамі. Тыповыя рэакцыі з удзелам солей у растворах прыведзены ў табліцы 19.

Табліца 19. Хімічныя ўласцівасці солей у святле тэоры электралітычнай дысацыяцыі

Рэагент	Ураўненне рэакцыі ў малекулярнай форме	Ураўненне рэакцыі ў скарачанай іоннай форме
1. Кіслата	$\text{Na}_2\text{CO}_3 + 2\text{HCl} = 2\text{NaCl} + \text{CO}_2\uparrow + \text{H}_2\text{O}$	$\text{CO}_3^{2-} + 2\text{H}^+ = \text{CO}_2\uparrow + \text{H}_2\text{O}$
2. Шчолач	$\text{CuCl}_2 + 2\text{KOH} = \text{Cu}(\text{OH})_2\downarrow + 2\text{KCl}$	$\text{Cu}^{2+} + 2\text{OH}^- = \text{Cu}(\text{OH})_2\downarrow$
3. Соль	$\text{BaCl}_2 + \text{K}_2\text{SO}_4 = \text{BaSO}_4\downarrow + 2\text{KCl}$	$\text{Ba}^{2+} + \text{SO}_4^{2-} = \text{BaSO}_4\downarrow$
4. Метал	$\text{CuSO}_4 + \text{Fe} = \text{FeSO}_4 + \text{Cu}\downarrow$	$\text{Cu}^{2+} + \text{Fe} = \text{Fe}^{2+} + \text{Cu}\downarrow$

З пазіцыі тэоры электралітычнай дысацыяцыі хімічныя ўласцівасці раствораў солей абумоўлены рэакцыямі з удзелам катыёнаў металаў (або амонію) і аніёнаў кіслотных астаткаў.

Хімічныя ўласцівасці раствораў электралітаў (кіслот, асноў, солей) абумоўлены рэакцыямі іонаў, якія ўтвараюцца пры іх дысацыяцыі.

Рэакцыі іоннага абмену працякаюць неабарачальна ў выпадку ўтварэння газападобных рэчываў, асадкаў цяжкарастваральных рэчываў або маладысацыіраваных злучэнняў, — слабых электралітаў.

Пытанні, заданні, задачы

1. Карыстаючыся табліцай растваральнасці, назавіце чатыры аніёны, якія ўтвараюць нерастваральныя солі з катыёнаў Ca^{2+} .

2. С якімі з пералічаных злучэнняў і простых рэчываў рэагуе разбаўленая серная кіслата: HCl , Na_2SO_4 , NaHSO_3 , $\text{Ba}(\text{OH})_2$, NH_3 , LiOH , CO_2 , SO_2 ? Складзіце ўраўненні магчымых хімічных рэакцый у малекулярнай, поўнай і скарачанай іоннай формах.

3. Складзіце ў малекулярнай форме тры ўраўненні рэакцый нейтралізацыі, адпаведных ураўненням: $\text{H}^+ + \text{OH}^- = \text{H}_2\text{O}$.

4. Складзіце ў малекулярнай і поўнай іоннай формах ураўненні хімічных рэакцый у адпаведнасці з ураўненнямі: а) $\text{Cu}^{2+} + \text{S}^{2-} = \text{CuS}\downarrow$; б) $\text{Fe}_2\text{O}_3 + 6\text{H}^+ = 2\text{Fe}^{3+} + 3\text{H}_2\text{O}$; в) $\text{BaCO}_3 + 2\text{H}^+ = \text{Ba}^{2+} + \text{CO}_2\uparrow + \text{H}_2\text{O}$; г) $\text{H}^+ + \text{CO}_3^{2-} = \text{HCO}_3^-$.

5. Укажыце рэагенты і індыкатары, з дапамогай якіх можна адрозніць растворы $\text{Ca}(\text{OH})_2$ і H_2SO_4 : лакмус, метыларанж, фенолфталеін, універсальная індыкатарная папера,

CO_2 , BaCl_2 , CuCl_2 , Fe (апілки), NaHCO_3 , KF , FeCl_3 , H_3PO_4 . Назавіце якасныя прыкметы рэакцый, напішыце іх ураўненні ў малекулярнай, поўнай і скарачанай іоннай формах.

6. Вызначце масу медзі, якую можна вылучыць з 1 дм^3 раствора CuCl_2 з канцэнтрацыяй $0,07 \text{ моль/дм}^3$ жалезнымі апілкамі, узятымі ў лішку, калі такім чынам атрымліваюць 95 % металу.

7. Назавіце масу раствора з масавай доляй карбанату натрыю 8,48 %, неабходную для поўнага асаджэння катыёнаў Ca^{2+} з раствора масай 222 г, у якім масавая доля хларыду кальцыю складае 0,10.

8. Вылічыце масу пітной соды NaHCO_3 , якая неабходна для нейтралізацыі 96,0%-най сернай кіслаты аб'ёмам $1,00 \text{ дм}^3$ і $\rho = 1,835 \text{ г/см}^3$.

9. Да раствора ёдыду барыю BaI_2 масай 391 г з масавай доляй солі, роўнай 40 %, дадалі 96%-ны раствор H_2SO_4 з $\rho = 1,835 \text{ г/см}^3$ у колькасці, дастатковай для поўнага асаджэння барыю ў выглядзе BaSO_4 . Разлічыце масу (г) і аб'ём (см^3) дададзенага раствора сернай кіслаты.

10. Выкарыстоўваючы даныя задачы 9, разлічыце масу асадку BaSO_4 , а таксама масу раствора ўтворанага ёвадароду і масавую долю HI у ім.

Практычная работа 2. Вывучэнне ўласцівасцей кіслот, асноў і солей у святле тэорыі электралітычнай дысацыяцыі

I. Вывучэнне ўласцівасцей кіслот

1. Вызначце рН выдадзенага раствора селянай кіслаты.

2. Даследуйце, з якімі з прапанаваных рэчываў будзе рэагаваць селяная кіслата: магній, медзь, гідраксід калію, карбанат натрыю, сульфат натрыю.

Успомніце, што пры правядзенні рэакцыі нейтралізацыі можна да шчолачы папярэдне дадаць індыкатар (фенолфталеін ці інш.), а потым — кіслату.

Адзначце якасныя прыкметы рэакцый, якія адбываюцца.

Зрабіце вывады пра ўласцівасці кіслот на прыкладзе селянай кіслаты.

II. Вывучэнне ўласцівасцей шчолачаў

1. Вызначце рН выдадзенага раствора гідраксиду натрыю.

2. Даследуйце адносіны гідраксиду натрыю да кіслот і солей, напрыклад сернай кіслаты і хларыду жалеза(III).

Адзначце якасныя прыкметы рэакцый, якія адбываюцца.

Зрабіце вывады пра ўласцівасці шчолачаў на прыкладзе гідраксиду натрыю.

III. Вывучэнне ўласцівасцей солей

Асадзіце катыёны металу і аніёны кіслотнага астатку, што змяшчаюцца ў растворы сульфату жалеза(II).

Зрабіце вывад пра ўласцівасці солей на прыкладзе сульфату жалеза(II).

§ 27.1 ў малекулярнай, поўнай іоннай і скарачанай іоннай формах.